



BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
AÇIK VE UZAKTAN ÖĞRENME MERKEZİ

TÜRK DİLİ I



3.HAFTA:

TÜRK DİLİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

TÜRKÇENİN TARİHÎ GELİŞİMİ

- Bugünkü bilgiler ışığında, Türklerin M.Ö. 2000-1000 yılları arasında Ural dağları ile Sayan, Altay ve Tanrı dağları arasında yaşadıkları tespit edilebilmektedir. Bu coğrafya, kaynaklarda Avrasya'nın orta bölgesi olarak tanımlanır. Moğol, Fin, Hint-Avrupa ve Çin dilleriyle Türkçe arasında bugün görülen birtakım ortaklıklar ve alışverişler, bazı bilim adamlarınca uzak geçmişteki komşuluktan kalan izler olarak nitelendirilir.
(Ercilasun, 2010: s.33)



Türk dili, gerek tarihî dönemlerde gerekse bugün doğuda Pasifik Okyanusu kıyılarından batıda Baltık Denizi kıyılarına, kuzeyde Kuzey Buz Denizi'nden güneyde Basra Körfezi kıyılarına kadar uzanan çok geniş bir coğrafi alanda konuşulmuş ve hâlen konuşulan, tarihî geçmişi binlerce yıl öncesine dayanan köklü bir dildir. (Tekin-Ölmez, 1995: s.7)

Türk Dilleri

Yayılma Alanları ve Konuşanları







Türk dilinin tarihi geçmişi ne kadar geriye dayandırılabilir?

→
Yazılı Belgelerle Takip Edilemeyen Dönemler

→
Yazılı Belgelere Dayanan Dönemler

A.TÜRK DİLİNİN YAZILI BELGELERLE TAKİP EDİLEMEYEN DÖNEMLERİ (KARANLIK DÖNEMLER)

1. Ana Altayca Dönemi: Bu dönemde Türkçe, diğer akraba dillerle birlikte Ana Altayca bünyesinde yer alır. Ana Altay Dil Birliği içerisinde Türkçeyle birlikte Moğol, Mançu, Tunguz, Kore (?) ve Japon (?) dilleri de bulunmaktadır. (Gülsevin ve diğ. 2004: s.29-30).

2. Ön Türkçe Dönemi: Bu dönem, Türkçenin Ana Altaycadan ayrılarak bağımsız bir dil olma yoluna girdiği ve tek bir ana dil hâlinde yaşadığı dönem olarak kabul edilir. Bu dönemde Türk dilinin Ana Batı Türkçesi (LİR) ve Ana Doğu Türkçesi (ŞAZ) olmak üzere iki kola ayrıldığı düşünülmektedir. (Gülsevin ve diğ. age: s.33).

3. İlk Türkçe Dönemi (M.Ö. 3200-M.S. VI. yy.): Bulgar, Avar, Hazar gibi Türk kavimlerinin şive veya lehçelerinin henüz Türkçeden ayrılmadığı dönemdir. Bu döneme ait yazılı belge elimizde yoktur; ancak hükümdar ve yer adları gibi kelimelere yabancı kaynakların yardımıyla ulaşılmaktadır (Çin kaynakları gibi). Boy, hükümdar ya da yer adı olan bu sözcüklerin Türkçeye yakın olması böyle bir dönemin kanıtı sayılmaktadır. (Özkırımlı, 2007: s.51).

Bu dönemin sonlarına doğru Çuvaşça, Türkçeden ayrılmıştır. (Korkmaz ve diğ. 1997: s.33).

Bu döneme ait yazılı belgelerde tespit edilen Türkçe kelimeler olarak Sümerce ve Çince metinlere girmiş Türkçe kelimeler ve Türkler tarafından Türkçe olarak yazılmış Esik Tas kabul edilir. (Gülsevin ve diğ. age.: s.34).



Eski Türkçe Dil uzmanı Prof. Dr. Hatice Şirin'e göre , **Göktürk yazı sisteminin** günümüzde bilinen ilk örneği Esik kurganından çıkarılan bu çanağın üzerine kazınmıştır. Esik kurganında Altın elbiseli adamın yanında bize göre en değerli olay bir **kase/tabak** bulunmasıdır. Muhtemelen bu kase/kadeh İskit Türk Alpine ait olmalıdır. Çünkü savaşta ölen alpler Ant Kadehleriyle gömülürdü. Bu sonsuz yaşam ve en şerefli ölümün savaşta olduğu inancıyla ilgilidir. Göktürk ve diğer Türk alplerinin de üzerinde yapılan balballarda da bu ant kadehini görmek mümkündür.

Elbisenin yanındaki bu gümüş tabakta **Göktürk Alfabetiyle/Runik harfleriyle** 26 harflik iki satır yazı yazılıdır. Bu yazı Türk Tarihi ve Medeniyetine yeni boyutlar kazandıracak niteliktedir. Bu güne kadar bilinen en eski Türk yazısı , Yenisey ve Orhun anıtlarındaki yazılardı. Bu kasenin üzerindeki yazı ise bu eserlerden **9 asır önce** yazılmıştı. Tas üzerinde bulunan yazı Göktürk Yazıtlarında da kullanılan runik yazı sistemiyle yazılmıştı. Bu bize Türklerin yazıyı çok öncelerden beri kullandıklarını kanıtlamaktadır.

Erişim tarihi: 01.10.2017 <http://otukenormanininfilizleri.blogspot.com.tr/2016/04/altn-elbiseli-adam-ve-esik-kurganndan.html>

ALTAY DİLLERİ TEORİSİ

Türk, Moğol, Mançu, Tunguz, Kore ve Japon dillerinin ortak bir kökten çıktığını ve bunların akraba olduğunu kabul eden teorinin adıdır. Başlangıçta sadece Türk, Moğol, Tunguz dillerinin akrabalığı üzerinde durulurken 20. yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında Korece ve Japonca da bunlara katılmıştır. Teoriye göre bu diller ortak bir ata dilden geliyordu. Ortak ata dil, farazî bir dildi ve tabiatıyla bir adı yoktu. Akrabalık teorisine inanan araştırmacılar bu farazi dile Altay dili (Altayca) adını verdiler. Altay dilinden zaman içinde ayrılarak bağımsız diller hâline gelen akraba diller topluluğuna da Altay Dilleri Ailesi adı verildi. Karşılaştırmalı Altay dilleri bilim alanına Altayistik, bu bilim alanıyla uğraşanlara da Altayist denildi. (Ercilasun, 2010: s.17).

B.TÜRK DİLİNİN BELGELERE DAYANAN TARİHÎ DÖNEMLERİ

Dilimizin Milattan birkaç bin yıl öncesinde Ana Altayca ya da **Altay Dil Birliği**'ne kadar uzanan bir tarihi vardır; ancak bu dönemlere ait bilgiler, belgelere dayanmadığı için daha çok karşılaştırmaya dayanan teorik bilgilerdir. (Korkmaz vd. age.: s.32). Türk yazı dilinin ise günümüze değin eldeki ilk örnekleri **Orhun Abideleri** (Göktürk Yazıtları) metinleridir.

ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ (M.S. VI-XII. YY)

Türkçenin Türkler tarafından yazılan Türkçe metinler aracılığıyla izlenebilen en eski dönemi, Eski Türkçe dönemidir. Bu döneme ait dil özellikleri, bizzat o dönemde yaşamış Türkler tarafından Köktürk, Uygur ve Arap alfabesiyle taşlar üzerine veya kâğıt üzerine yazılan metinler vasıtasıyla tespit edilebilmektedir. Bu dönem, Köktürk Devleti'nin kuruluşu ile başlar. (M.S.552). (Gülsevin ve diğ. age.: s.44)

Köktürkçe Dönemi:

Yenisey Yazıtları: Küçük mezar taşlarından oluşmaktadır, tarihleri yoktur. M.S. V. yüzyıla ve Kırgızlara ait olduğu tahmin edilmektedir.

Çoyren Yazıtı: İkinci Köktürk Kağanlığı döneminden kalma Çoyren Yazıtı (M.S. 687-692) bu döneme ait en eski yazılı belge olma özelliği taşır. Orhun Yazıtlarından yaklaşık 50 yıl kadar önce yazılmış olması sebebiyle, kısa bir metin olmasına karşın tarihî önemi büyüktür. (Gülsevin ve diğ. age.: s.44).

Orhon Yazıtları: Yazıtlar, Köktürk alfabesi olarak adlandırılan millî alfabeye yazılmıştır. Bilge Kağan (735), Kül Tigin (732) ve Vezir Tonyukuk (724-726) adına dikilen bu abideler, 1893 yılında Danimarkalı bilgin V. Thomsen tarafından okunmuştur. (Korkmaz, age.: s.41)



Uygur Türkçesi Dönemi: Bu döneme ait eserler Manici, Budist, Hristiyan ve Müslüman çevreye aittir.

İrk Bitig: 930 yılında yazıldığı tahmin edilen, Mani dinine ait Köktürk alfabesiyle yazılmış bir fal kitabıdır. İçinde Mani dinine ait dinî bilgiler de yer alır. Her biri ayrı bir fal olarak yorumlanan 65 paragraftan oluşur. İçinde çeşitli âdetler, inanışlar ve masal unsurları da yer alır. (Ercilasun, age.: s.232).

Huastuanift: Mani dinine ait uzun bir tövbe duasıdır. Eser, Mani dinine ait birçok kavramı içinde barındırır. (Ercilasun, age.: s.232).

İki Yıldız Nom: Tarım havzasında bulunmuş olup kelime anlamı ‘İki Kök Kanunu’ şeklinde aktarılabilir. Eser, Maniheizmin felsefesini anlatır. (Ercilasun, age.: s.233).

Altun Yaruk (Altın Işık): Budizm'in kutsal kitabıdır. Burkancılığın inanç ve felsefesini, din adamlarının menkıbeleriyle süsleyerek anlatan 700 sayfalık bir eserdir.

Sekiz Yükmek (Sekiz Yığın): Eser, Uygurlar arasında oldukça yaygın olan dinî içerikli bir eserdir. Çince'den çevrilmiş olup Budizm'e ait dinî ve ahlâkî bazı inanışları aktarır. (Ercilasun, age.: s.243).

Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi: Çin'in Kansu bölgesindeki Bin Buda mabetlerinde bulunmuştur. İyi kalpli bir şehzadenin bütün canlılara yardım etmek maksadıyla çok değerli bir mücevheri ele geçirmek üzere çıktığı yolculuk ve bu yolculuk esnasındaki maceraları anlatılır. Özetle iki kardeş arasında geçen ve Burkan dinine ait bir menkıbenin hikâyesidir. Metin, Çince'den çevrilmiştir. Dili son derece canlı ve akıcıdır. (Ercilasun, age.: s.244).

Karahanlı Türkçesi Dönemi:

Bu dönem, İslamiyet'in Türkler arasında yayılmaya başladığı ve devletçe kabul edildiği ilk dönemdir.

Dîvânu Lügati't Türk: Türkçenin bilinen ilk ve en büyük sözlüğü ve ansiklopedisidir. Türkçenin Arapçadan daha üstün olduğunu göstermek için Kaşgarlı Mahmud tarafından 1077 yılında tamamlanan bu eserde, Oğuz Türkçesinden başka Türkistan coğrafyasındaki Karluk, Kanglı, Kıpçak, Tatar, Yıva, Çiğil vb. Türk boylarında yaşayan Türkçe kelimelerden örnekler verilmiştir. Türkçe kelimelerin karşılıkları Arapça olarak verilmiş; gramer açıklamaları atasözleri, deyimler, şiirler, cümleler ile zenginleştirilmiştir. Yer yer Türk dilinin grameri ile ilgili önemli kurallar verilmiştir. Eser, bütünü ile yalnız XI. yy Türk dilinin değil o yüzyıl Türk dünyasının ve kültürünün de zengin bir kaynağı durumundadır. (Korkmaz, 2010: s.43).



Dîvânü Lugâti't-Türk'ün pek çok önemli özelliği arasında eserin ilk sayfalarında yer alan bir de harita bulunmaktadır. Bugünkü bilgilerimize göre bu, bir Türk'ün çizdiği ilk dünya haritasıdır. Kâşgarlı Mahmud, dönemindeki Türk topluluklarının hangi bölgelerde yaşadığını göstermek amacıyla çizdiği bu haritaya bazı ulusların yaşadığı bölgeleri de ekleyerek yeryüzündeki belirli bölgeleri gösteren bir dünya haritası oluşturmıştır. Bugünkü haritacılık tekniklerine göre ilkel sayılabilecek bu harita, on birinci yüzyıl koşullarındaki coğrafyacılık bilgilerine ve tekniklerine göre çok ileri düzeydedir. Kâşgarlı Mahmud, haritasında Çin Seddi'ni, akarsuların yutulmasıyla yok olduğu kumluk bölgeyi, kadınlar şehrini, vahşi hayvanların ve ilkel insanların yaşadığı diyarlarla kuzeybatıda aşırı soğuklar yüzünden yaşanılmayan bölgeleri göstermiştir. Doğuda Çin ve Maçin halkıyla Cabarka diye adlandırdığı Japonya'nın uzaklığı, arada bulunan dağlar ve denizlerin yanı sıra Çin'in çevresindeki büyük duvarın, yani Çin Seddi'nin bu ülkelerde yaşayan ulusların dillerinin bilinmesini de engellediğini yazmaktadır. Bugünkü bilgilerimize göre, *Dîvânü Lugâti't-Türk*'teki harita, Japonya'nın gösterildiği ilk dünya haritasıdır. Kâşgarlı Mahmud, Japonya'yı doğuda bir ada olarak göstermiş ve Cabarka adıyla anmıştır. Japonya'nın ilk haritası Kâşgarlı Mahmud'dan üç yüzyıl sonra bir Japon tarafından çizilecektir, ancak Japonya'yı Kâşgarlı gibi bir dünya haritası üzerinde gösteren ikinci harita *Dîvânü Lugâti't-Türk*'ten tam dört yüzyıl sonra yapılacaktır. Bu durum Kâşgarlı'ya Japonya'yı dünya haritasında ilk kez gösteren kişi unvanını kazandırmıştır.

Erişim

tarihi.

01.10.2017

http://www.tdk.gov.tr/?option=com_dlt&kategori=divan

Kutadgu Bilig:

Balasagunlu Yusuf Has Hâcib tarafından 1069-1070 yılları dolaylarında kaleme alınmış olan eser, İslâmî Türk edebiyatının bilinen ilk büyük eseridir. Eserin adı “Mutluluk Veren Bilgi” anlamına gelir. Siyasetname ve nasihatname türüne ait özellikler taşıyan bu eser, mesnevi tarzında yazılmış, 6645 beyitlik manzum bir eserdir. Eserin Herat, Mısır ve Fergana olmak üzere toplam üç nüshası vardır. Eserde adalet, devlet, akıl ve kanaati temsil eden dört sembolik şahıs konuşturularak iyiliğin, bilginin, aklın ve erdemliliğin faydaları; cehaletin, tamahkârlığın ve anlayışsızlığın zararları tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu yolla eserde hükümdar, vezir, komutan ve devlet adamlarının taşıması gereken ideal özellikler belirtilmiştir. (Ercilasun, age.: s.293).

Atabetü'l-Hakâyık:

Edib Ahmed Yüknekî tarafından XII. yüzyılın başlarında yazıldığı tahmin edilen Atabetü'l-Hakâyık, dini ve tasavvufi konuları işleyen manzum bir öğüt ve ahlak kitabıdır. Eser, 40 beyit ve 101 dörtlükten oluşan, aruz ölçüsüyle yazılmış manzum bir eserdir. (Ercilasun, age.: s.326).

Divân-ı Hikmet:

Türk tasavvuf edebiyatının bilinen en eski örneklerindendir. Eser, Hoca Ahmed Yesevi'nin söylediği “hikmet” adı verilen şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Hikmetlerin çoğu, koşma tarzında kafiyeleşmiş ve hece vezniyle yazılmış dörtlükler hâlinedir. Ahmed Yesevî, 12. Yüzyılda Batı Türkistan'da yaşamış bir mutasavvıftır.

Eserde genel olarak dervişlik hakkında övgülerden, bu dünyadan şikâyetten, cennet ve cehennem tasvirlerinden, peygamberin hayatından ve mucizelerinden bahsedilir. Dini ve ahlaki öğütler veren şiirlere de yer verilmiştir. (Ercilasun, age.: s.332).

- **Eski Türkçeyi Bugünkü Türkiye Türkçesinden Ayrılan Başlıca Özellikler:**

1. Bugün g ile başlayan kelimeler Eski Türkçe döneminde k ile başlar: gelmek/kelmek, göz/köz, gün/kün vb.
2. Bugün d ile başlayan kelimeler Eski Türkçe döneminde t sesiyle başlar: dağ/tağ, diş/tiş, dokuz/ tokuz vb.
3. Eski Türkçe döneminde, bugün kelime başlarında yer alan b sesi bazen m sesi biçimindedir: ben/ men, bengü/mengü, bin/min vb.
4. Eski Türkçede kelime başında, ortasında veya sonunda bulunan b sesleri Türkiye Türkçesinde bazı kelimelerde v sesine dönüşmüştür: av/ab, ev/eb, savaş/sabaş, var/bar
5. Gelecek zaman eki olarak -acak/-ecek yerine -taçı/-teçi ya da -gay/-gey ekleri kullanılmıştır: geleceğim/kelteçimen öleceksin/ölteçisen, bileceksiniz/bilgeysiz, görecekler/körgeyler vb.
6. Eski Türkçe döneminde, görülen geçmiş zaman kipi dışında, fiil çekimlerinde şahıs ekleri yerine şahıs zamirleri kullanılmıştır: alırım/alurmen, gelirsin/kelürsen, görürüz/körürmiz vb.

2. ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ (XIII-XV. YY.)

XI. yüzyıldan itibaren Orta Asya Türk dünyasında başlayan bazı kaynaşma, karışma ve ayrışmalar sonucunda, Türk dilinin genel yapısında birtakım gelişme ve değişmeler olmuştur. (Gülsevin ve diğ. 2004: s.48). Bu dönem, nispeten toplu bir şekilde yaşıyan ve tek bir yazı geleneğini sürdüren Türk boylarının birbirinden ayrılarak uzak bölgelerde kendi şivelerini yazı dili olarak oluşturmaya başladıkları bir dönemdir. (Gülensoy, 2010: s.200).

Oğuz ve Kıpçakların Harezmi bölgesini Türkleştirmesi sonucunda, o bölgede eski Türk edebi yazı dili geleneğine bağlı, fakat bazı Oğuz ve Kıpçakça unsurları da içine alan yeni bir yazı dili gelişmiştir. Harezmi'nin kuzeyindeki Altınordu sahasında ise Kıpçakça eserler yazılmıştır. XI. yüzyıldan itibaren batıya yönelen Oğuz boyları da kendi lehçeleri ile metinler yazarak Anadolu Türkçesini oluşturmuşlardır.

a.Harezmi Türkçesi (XIV. yy):

Harezmi Türkçesi, Karahanlı Türkçesi yazı diline dayalı olarak daha batıda Aral-Hazar arasında kurulup gelişen bir yazı dilidir. (Gülensoy, 2010: s.207).

Harezmi bölgesinde kurulup gelişmiş olan Harezmi Türkçesi, XIII. yüzyıla kadar birbirinin devamı niteliğinde tek bir kol halinde ilerleyen Türk yazı dilinin **Çağatay**, **Kıpçak** ve **Oğuz** temelinde yeni dallanmalarına kaynaklık etmiştir. (Korkmaz, 2010: s.45).

Bu Döneme Ait Başlıca Eserler:

Anonim Kuran Tefsiri

Kıyasu'l-Enbiyâ: (Peygamber Kıssaları) Harezmi Türkçesi ile yazılmış ilk bilinen eserdir. Nasîreddin bin Burhâneddin Rabguzi tarafından Farsçadan yapılmış bir tercümedir. Eser, geleneksel İslam edebiyatında çok görülen bir peygamberler tarihidir. (Akar, 2005: s.167).

Nehcü'l-Ferâdis: Eserin adı “Cennetlerin Açık Yolu” anlamına gelir. Yazarı Kerderli Mahmud bin Ali'dir. Hz. Peygamber'den, dört halifeden, ehl-i beytten, dört imamın faziletlerinden, Tanrı'ya hoş gelen ve gelmeyen amellerden bahseden bir eserdir. (Gülensoy, 2010: s.207).

Mukaddimetü'l-Edeb: Eserin yazarı ünlü bilgin Zemahşerî'dir. (Ercilasun, 2010: s.370). Esas metni Arapça, satır altlarında ise Harezmi Türkçesi olan özellikle sözlük bakımından önemli bir eserdir. Dîvânu Lügati't-Türk'ten sonra Türk dilinin söz varlığını gösteren en önemli eser sayılabilir. (Akar, 2005: s.173).

Muhabbetname: Mesnevi tarzında yazılmış uzun bir manzumedir. Yazarı Harezmi mahlasını taşır, ancak gerçek adı bilinmemektedir. (Ercilasun, 2010: s.375).

Hüsrev ü Şîrîn: Hüsrev ü Şîrîn, 12. yüzyılda Genceli Nizamî adında bir Türk genci tarafından Farsça yazılmış bir mesnevidir. Sasanî hükümdarı Hüsrev ile Ermeni kraliçesi Şîrîn arasındaki aşkı anlatır. Bu eser, Kutb mahlaslı bir Türk şairi tarafından 134-42 yıllarında Türkçeye çevrilmiştir. (Ercilasun, 2010: s.373).

b. Kıpçak Türkçesi (Kuzeybatı Türkçesi) (XII-XV. yy)

Avrupalıların Kuman dediği Kıpçak Türkleri, kuzeydeki Altınordu bölgesinde kendi lehçeleri ile kitaplar yazmışlardır. Daha sonra, paralı asker olarak güneye, Mısır'a gidenler (1250-1517) ve Kafkasya'ya inen Kıpçaklar da bulundukları bölgelerde eserler vermişlerdir. (Gülsevin ve diğ. 2004: s.49)

Codex Cumanicus: Hristiyanlığa ait ilahileri, bilmeceleri, Türkçe-Almanca-Latince-Farsça sözlük parçalarını içine alan anonim bir eserdir. (Korkmaz, 2010: s.49). Hristiyan rahiplerin Kıpçak Türklerine Hristiyanlığı yayma faaliyetleri çerçevesinde hazırladıkları Kıpçakça derlemeleri kapsar. Eldeki 1303 tarihli yazma, Latin harfleri ile yazılmıştır. Bu yüzden, Türk dili tarihi araştırmalarında bu eserin önemli bir yeri vardır. (Gülsevin ve diğ. 2004: s.48).

Gülistan Tercümesi: Sadî'nin 1258'de yazılmış *Gülistan* adlı Farsça eserinden, Saraylı Seyf tarafından yapılan tercümedir. Eser, tercümeden çok adaptasyon karakterindedir. (Ercilasun, 2010: s.392)

- ***Kitâbü'l-İdrak li Lisâni'l-Etrâk***: (Türklerin Dilini Anlama Kitabı) Endülüslü dilci Ebû Hayyan tarafından yazılmış, Memlük Kıpçakçası ile ilgili bir sözlük ve gramer kitabıdır. (Ercilasun, 2010: s.384).

c.Oğuz Türkçesi (Batı Türkçesi) (XIII-XV. yy.)

Batı (Oğuz) Türkçesi, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'daki yerli ağız özelliklerine göre gelişen bir yazı dilidir. (Akar, 2005: s.231). Batı Türkçesinin esasını Oğuz şivesi teşkil ettiğinden dolayı bu yazı diline Oğuz Türkçesi de denir. Oğuz şivesi Hazar Denizi'nden Balkanlara kadar uzanan alana yayılmış olan Türkçedir. Burası ise Batı Türklerinin yaşadığı bir bölgedir. (Ergin, 2009: s.15).

Batı Türkçesinin içerisinde zamanla iki farklı saha oluşmaya başlar. Bunlardan biri Azeri ve Doğu Anadolu sahasını içine alan Doğu Oğuzcası, diğeri Osmanlı sahasını içine alan Batı Oğuzcasıdır. (Ergin, 2009: s.15).

Oğuz Türkçesi kendi içinde şu gelişim evrelerine ayrılır:

A. Eski Anadolu Türkçesi

1. Selçuklu Çağı Türkçesi (XII. yüzyıl sonu-XIII. yüzyıl)
2. Beylikler Çağı Türkçesi (XIII-XV. yüzyıl)
3. Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi (XV. yüzyılın ikinci yarısı)

B. Klasik Osmanlı Türkçesi (XVI-XIX. yüzyıllar)

C. Türkiye Türkçesi (1911'den sonra)

(Akar, 2005: s.231)

Anadolu bölgesinin geçirdiği siyası ve sosyal gelişmelere paralel olarak, Eski Anadolu Türkçesini kendi içinde üç alt döneme ayırmak mümkündür. Bunlar Selçuklu dönemi Türkçesi, Anadolu Beylikleri dönemi Türkçesi ve Osmanlıcaya geçiş dönemi Türkçesidir. Eski Anadolu Türkçesi, dildeki yabancı unsurlar bakımından değerlendirildiğinde Türk dilinin en sade olduğu dönemdir. Arapça ve Farsça unsurlar yeni yeni dilimize girmeye başlamıştır ve bu dönemin sonunda bir istila başlangıcı halini alarak Osmanlıcanın doğuşunu hazırlamıştır. (Ergin, 2009: s.17).

XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'da kurulup gelişen, Oğuz lehçelerine dayalı ilk edebi yazı dilidir. En çok yazılı eserin bulunduğu bu dönem, kullanmakta olduğumuz Türkiye Türkçesinin de en eski şeklidir. Bu dönem, 1453'te İstanbul'un fethedilip Osmanlı'nın bir dünya devleti haline gelmesine kadar devam eder. (Gülsevin ve diğ. 2004: s.50)

Bu dönemde verilen eserlere *Dede Korkut Hikâyeleri*, Âşık Paşa'nın *Garibnâme'si*, Yunus Emre *Divan'ı* ve *Risaletü'n-Nushiyye'si* örnek olarak gösterilebilir. *Dede Korkut Hikâyeleri* destandan halk hikayesine geçişi temsil eder. Âşık Paşa'nın *Garibnâme'si* Anadolu Türk tasavvuf edebiyatının en önemli eserleri arasında gelir. Yunus Emre ise bilindiği gibi Türk halk tasavvuf edebiyatının öncü isimlerindendir ve Türk edebiyatına katkısı çok büyüktür. Yunus Emre'nin yanı sıra Şeyyad Hamza, Hoca Dehhani, Ahmet Fakih, Sultan Veled, Âşık Paşa, Hoca Mesut gibi isimler bu dönemde eser vermiş isimlere örnektir. (Gülsevin ve diğ. 2004: s.50).

YENİ TÜRKÇE DÖNEMİ (XV-XX. YY.)

Yeni Türkçe dönemi, batıda Osmanlı Türkçesi, Orta Asya'da ise Çağataycanın kullanıldığı dönemdir. XX. yüzyıla kadar devam eder. (Gülsevin ve diğ. 2004: s.51).

Osmanlı Türkçesi: (XV-XX. yy. başları)

Osmanlı Türkçesini kendi içinde üç döneme ayırır:

- 1) XV. yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın büyük bir kısmını içine alan ilk dönem: Arapça ve Farsça unsurların Türkçeyi istilasının hızlandığı dönem.
- 2) VI. yüzyılın sonundan XIV. yüzyılın ortalarına kadar süren dönem: Karışık dil koyuluğunun son haddine vardığı dönem.
- 3) 19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın başlarına kadar gelen dönem: Karışık dilin koyuluğunu yavaş yavaş kaybettiği dönem. (Ergin, 2009: s.19-20).

Bu dönemde eser vermiş binlerce yazar ve şair vardır. Bunlara divan şairlerimizden Bakî, Fuzulî, Nedim, Nef'î, vb. örnek verilebilir.

Osmanlı Türkçesine en güçlü tepki Tanzimatçılardan gelmiştir. Osmanlı yazı dilinin sadeleşmesi konusu üzerinde ilk olarak Tanzimat Dönemi'nde (1839-1896) durulmuştur. Şinasi, Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal gibi isimler bu düşüncenin uygulanmasında öncülük etmişlerdir. Servet-i Fünun döneminde Arapça-Farsça kelime ve tamlamalar dilde tekrar görülmeye başlamıştır ve Tanzimat döneminde bir dereceye kadar sadeleştirilmiş olan yazı dili yeniden ağırlaşmıştır. Bu dönemde eser vermiş olan Tefvik Fikret ve Cenap Şahabettin gibi şairlerin dili oldukça ağırdır. Osmanlı Türkçesi ağırlık ve sadelik bakımından az çok değişen dalgalanmalarla 1911'de **Yeni Lisan Hareketi**'nin başladığı Milli Edebiyat dönemine kadar devam etmiştir. (Gülensoy, 2010: s.335-340).

b. Çağatay Türkçesi (Doğu Türkçesi) (XV.- XVII. yy):

Harezm Türkçesinin doğal bir devamı gibi nitelendirilebilecek olan Çağatay Türkçesi, XV. yüzyıldan başlayarak, batıdaki Osmanlı Türkçesine karşı, Orta Asya Türk dünyasının edebî Türk dilini temsil etmiştir. Bu edebî dil XX. yüzyılda Sovyet rejimine kadar devam etmiştir. (Gülsevin ve diğ. 2004: s.50) Bu dil, XX. yüzyılda yerini Özbekçeye bırakmıştır. (Gülensoy, 2010: s.233).

Bu dönemin önemli eserlerine ise Ali Şir Nevâî'nin *Mecâlisü'n-Nefâis* (Nefis Meclisler) ile *Muhâkemetü'l-Lûgateyn* (İki Dilin Muhakemesi) isimli eserleri, Ebü'l-Gazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Türkî* (Türk Şeceresi) ve *Şecere-i Terâkime* (Türkmen Şeceresi) isimli eserleri ve Babür Şah'ın *Babürname'si* örnek verilebilir. (Akar, 2005: s.190-195).

ÇAĞDAŞ TÜRKÇE DÖNEMİ (XX. YY ve DEVAMI)

Türkiye Türkçesi:

Türkiye Türkçesi, Anadolu'da verilen kurtuluş mücadelesinin ardından 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî dili olan Türk yazı dilidir. Bugün de devam etmekte olan bu dönem, 1908 Meşrutiyeti ile başlar. (Ergin, 2009: s.23). Bu döneme damgasını vuran Milli Edebiyat akımına bağlı Türkçecilik hareketidir. Türkiye Türkçesi, Osmanlı yazı dilini konuşma diline yaklaştırma ilkesini benimsemiş **Yeni Lisan Hareketi**'nin ürünüdür.



Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Ali Canip ve Akil Koyuncu gibi yazarların öncülüğünde 1911 yılında Selanik'te çıkmaya başlayan Genç Kalemler dergisinde ortaya atılan **Yeni Lisan Hareketinin dayandığı esaslar** :

- Dilimizde Arapça ve Farsçaya ait gramer kurallarının kullanılmaması ve bu kurallarla yapılan tamlamaların kaldırılması.
- Dilimize girmiş Arapça, Farsça kelimelerle kurulacak yeni isim ve sıfat tamlamalarında Türkçenin kurallarının işletilmesi.
- Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçede söylendikleri gibi yazılması. Terim olarak kullanılan Arapça kelimelerin kullanılmasına devam edilmesi.
- Öteki Türk lehçelerinden kelime alınması.
- Yazı dili ile konuşma dili arasındaki farkın düzeltilmesi. İstanbul ağzına dayalı canlı bir yazı dilinin oluşturulması.
- Bu yollardan yürünerek, dil ve edebiyatın Doğu ve Batı taklitçiliğinden kurtarılıp yaratıcı bir dil ve edebiyata dönüştürülmesi. (Korkmaz, 2010: s.58-59).

KAYNAKÇA

- AKAR, Ali (2005). Türk Dili Tarihi-Dönem-Eser-Bibliyografya-, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- AKSAN, Doğan (2009). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2008). “Dillerin Doğuşu”, Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2010). Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi, Akçağ Yay. Ankara.
- ERGİN, Muharrem (2009). Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul.
- ERGİN, Muharrem (1998). Üniversiteler İçin Türk Dili, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul.
- GÖKER, Osman (1998). Üniversite Öğrencileri İçin Türkçe, Doğuş Matbaacılık, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (2010). Türkçe El Kitabı (6. Baskı), Akçağ Yay. Ankara.
- GÜLSEVİN, Güner; BOZ, Erdoğan; AYPAY, İrfan; SARI, Mehmet (2004). Türk Dili ve Kompozisyon, Afyon Eğitim, Sağlık ve Bilim Araştırma Vakfı yay. Afyonkarahisar.
- HATİBOĞLU, A. Necip (2003). Üniversitede Türk Dili, Barış Yayınevi, Ankara.
- KOLCU, Hasan (2012). (Başkanlığında). Türk Dili, Umuttepe Yay. Kocaeli.
- KORKMAZ, Zeynep (2010). Türk Dili ve Kompozisyon, Ekin Yay. Bursa.
- KORKMAZ, Zeynep v.d. (1997). Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, YÖK Yay. Ankara.
- ÖZKIRIMLI, Atilla (2007). Türk Dili-Dil ve Anlatım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay. İstanbul.
- SARI, Mehmet (2011). Fakülte ve Yüksekokullar için Türk Dili Ders Kitabı, Okutman Yay. Ankara.
- TEKİN, Talat-Mehmet ÖLMEZ (1995). Türk Dilleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.